

АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

МІРОШНИЧЕНКО Володимир Русланович - студент юридичного факультету за ОКР «Бакалавр» Київського національного університету імені Тараса Шевченка
УДК 340.12+321.01

В статті розглядається актуальний питання, що стосується територіальної цілісності України в умовах побудови правового державства, а також акцентується увага на правових основах єдиного державства в теоретичному аспекті.

Ключові слова: територіальна цілісність, держава, правові принципи.

Постановка проблеми, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення територіальної цілісності України на сучасному етапі її розвитку. Імператив збереження України як єдиної і неподільної держави, забезпечення мирного співіснування різних етносів на єдиній території, а також деякі невирішені суперечки з іноземними державами вимагають глибокого науково-дослідницького опрацювання проблеми.

Україна на даному етапі проходить досить складний етап свого розвитку. Відбуваються глибокі зміни в структурі самої держави, в конструкції державного управління. Актуальність дослідження пов'язана з тим, що складне внутрішнє становище країни, прагнення деяких територій домогтися більшої самостійності і навіть незалежності, призвело до посилення посягань на територію України ззовні.

Проблема територіальної цілісності держави відноситься дещо до складних проблем, вимагає всебічного аналізу, в тому числі й теоретико-історичного, багатостороннього підходу до її вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

На сьогодні у вітчизняній літературі відсутні фундаментальні дослідження, які б науково обґрунтовували основні закономірності, принципи територіального устрою України, хоча деякі аспекти цієї проблематики розглядали як вітчизняні так і зарубіжні вчені: С. М. Бабурін, А. П. Заєць, Р. А. Колишко, О. С. Конотопцев, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, І. О. Кресіна, О. Є. Кутафін, О. Г. Кушніренко, В. В. Лазарєв, І. В. Лексін, П. М. Любченко, Н. Р. Нижник, О. С. Онищенко, М. П. Орзік, В. Ф. Погорілко, Л. І. Приполова, А. Н. Чертков, В. М. Шаповал та ін.

Метою статті є комплексне вивчення і теоретична розробка проблем забезпечення територіальної цілісності України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження

Територіальний устрій держави визначається його історичною та культурною еволюцією, становленням і розвитком економічної системи, політичних і правових інститутів. Він виступає в соціально-економічному розвитку суспільства водночас як фактор розвитку, а також як результат самого розвитку.

Інтереси збереження державного суверенітету, незалежності та територіальної цілісності зумовили існування України протягом усього розвитку як унітарної держави.

Територіальна цілісність держави найтіснішим чином пов'язана з суверенітетом держави. Здійснення державою на своїй території суверенної влади означає обов'язок для інших держав дотримуватися недоторканності даної території.

Як зазначає В. В. Лазарєв, історично як цілісність, так і суверенітет держави сформувалися поступово, у результаті запеклої боротьби різних соціальних груп населення, відвоювання життєвого простору в зіткненнях з іншими народами і державами. Тому вони супроводжують державу як єдину політичну організацію, як певний союз людей і соціальних груп протягом усього її розвитку [3, с. 89].

Кожне з цих понять по своїй сутності єдине і неподільне. Вони піддаються лише умовному, теоретичному розташуванню. Включаючи різноманітні компоненти – економічні, політичні, соціальні, правові, духовні та інші, що знаходяться між собою в певному органічному взаємозв'язку; вони не можуть бути представлені в якомусь фактичному, автономному чи іншому зрізі. Неможлива, наприклад, цілісність без політичної, а державний суверенітет – без територіальної чи економічної незалежності.

Необхідною умовою територіальної цілісності виступає і єдність правового простору, який знаходить своє вираження, насамперед у тому, що на всій території України діють Конституція і закони України, застосовується принцип верховенства права і Конституції, а також конституційних законів України.

Стабільність держави є невід'ємною умовою позитивного розвитку її народу, а цілісність і недоторканність державної території є необхідною умовою існування самої держави.

Хоча різні теорії визначають сутність і склад територій, все ж територіальних суперечок не уникнути багатьом державам. Причиною цьому служить бажання деяких держав «повернути» територію, яка раніше належало їм, а тепер є складовою частиною території іншої держави, а також антидемократичні суб'єкти, які бажають стати незалежними державами.

Під територіальною цілісністю України розуміється такий юридичний статус цен-

тральних органів влади, адміністративно-територіальних і національно-державних регіонів країни, який забезпечує політичну, економічну, інформаційну єдність усіх територій у рамках країни [2, с. 344].

Державна цілісність ґрунтується на територіальній цілісності і становить необхідну для функціонування основних інститутів суспільства єдність і ієрархію органів державної влади, чий владні повноваження поширюються і є обов'язковими для виконання (у межах конституційних повноважень) для всіх територіальних регіонів.

Основним принципом Конституція України [1] зазначає принцип єдності та цілісності державної території України. Даний принцип означає, що складові частини державної території перебувають у нерозривному взаємозв'язку, визначаються внутрішньою єдністю.

Принцип поєднання централізації і децентралізації здійснення державної влади, передбачає децентралізацію в здійсненні місцевого самоврядування та виконавчої влади поєднуючи її з централізованою системою контролю за законністю реалізації владних повноважень.

Принцип збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних та культурних традицій означає диференційований підхід до вирішення питань оптимального економічного розвитку, демографічної політики, історичного розвитку та зміцнення територіальної єдності складових частин України.

Принцип територіальної цілісності доповнюється принципом непорушності кордонів. У Декларації 1970 р. його зміст викладається в розділі про принцип незастосування сили: «Кожна держава зобов'язана утримуватися від загрози силою або її застосування з метою порушення існуючих міжнародних кордонів іншої держави або в якості засобу вирішення міжнародних спорів, у тому числі територіальних суперечок і питань, що стосуються державних кордонів».

У Заключному акті НБСЄ 1975 р. держави-учасниці визнали, що вони «розглядають як непорушні всі кордони одна одної, як і

кордони всіх держав у Європі, а тому будуть утримуватися зараз і в майбутньому від будь-яких зазіхань на ці кордони».

Держави зобов'язані утримуватися від загрози силою або її застосування з метою порушення не тільки кордонів, а й демаркаційних ліній. З принципом непорушності кордонів пов'язано правило «*uti possidetis*» («як володієте»), що застосовується при визначенні кордонів новостворених незалежних держав. Згідно із вказаним правилом, адміністративні кордони, що раніше існували при утворенні в їхніх межах незалежних держав, стають міждержавними.

Територіальна цілісність, будучи основним принципом суверенітету незалежних держав, передбачає повноправну владу держави над всією територією. Суверенітет і безпека – невід'ємні умови існування будь-якої держави і виконання нею своїх функцій як на власній території, так і на міжнародній арені.

Територіальне верховенство, будучи складовою частиною «державного суверенітету», забезпечує територіальну цілісність і недоторканність кордонів, є правом кожної незалежної держави.

Країни, що підписали угоди про державний кордон з суміжними державами, автоматично визнають територіальну цілісність і недоторканність кордонів одна одної [7, с. 11]. Принцип недоторканності та цілісності державної території забороняє захоплення чужих територій і визнання результатів такого захоплення.

Самовизначення народу і нації – це лише початок складного, тривалого процесу, головним у якому є реалізація обраної системи визначень статусу, насамперед, політичного статусу, тобто матеріалізація визначеної раніше програми національно-державного суверенітету.

Однак реалізація обраної системи народами і націями повинна відбутися в залежності від рівня розвитку самого суб'єкта і від інших умов, які зумовлюють ту чи іншу форму самовизначення.

У міжнародно-правових актах чітко зазначається, що при самовизначенні необхідно дотримуватися територіальної цілісності держави, поважати права іншої частини (більшості) населення. В цілому, у всіх між-

народно-правових договорах не тільки було підтверджено найважливішу вимогу про відмову від будь-яких дій, що ведуть до розчленування або до часткового або повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних демократичних держав [6, с. 73].

Самовизначення не повинно здійснюється з сепаратистських позицій на шкоду територіальній цілісності і політичній єдності суверенних держав.

Так, наприклад, правовою основою свого відокремлення Придністров'я розглядає визнання Республікою Молдовою недійсним Закону СРСР «Об образовании союзной Молдавской ССР», за яким західні українські землі, що утворили Придністров'я, відійшли до Молдови. Міжнародні експерти розглядають цю підставу як досить ґрунтовну. Більшість населення Придністров'я (95-98%) завжди обстоювала курс на незалежність і підтримує його зараз.

Збройна фаза конфлікту закінчилася в 1992 р. після втручання ЗС СРСР. Придністров'я дещо випереджає Молдову за рівнем економічного розвитку [4].

Наприклад, у питаннях урегулювання конфлікту влада Молдови неухильно й консолідовано дотримується принципу територіальної цілісності, тобто не визнає можливості відокремлення Придністров'я. Але щодо статусу Придністров'я Молдова розглядає різні варіанти, зокрема федералізацію та входження Придністров'я як суб'єкта федерації. Конкретні переваги варіантів статусу Придністров'я залежать від співвідношення політичних сил у парламенті Молдови, проте кращим варіантом вважається автономія Придністров'я. Серед політиків – прихильників об'єднання Молдови з Румунією та в експертному середовищі пропонувалися радикальніші варіанти: приєднання Придністров'я до України в обмін на Південну Бессарабію або визнання незалежності Придністров'я [5]. На переговорах з Придністров'ям Молдову цікавлять передусім політичні питання: статус Придністров'я та виведення російського військового й миротворчого контингентів.

Таким чином, у даний час мають місце спроби з боку окремих країн або груп країн

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується принцип територіальної цілісності держави і розкривається його теоретико-правові і міжнародно-правові основи.

проводити курс на регіональне чи глобальне домінування, зайняти особливе місце у світовій системі за рахунок свого військово-стратегічного, економічного чи науково-технічного потенціалу, дії позиції сили.

На обстановку на кордонах, забезпечення територіальної цілісності впливають фактори і в середині держав. Наявність зон збройних конфліктів не міжнародного характеру, складність перехідного періоду, причини яких полягають у невирішеності взаємних претензій незалежних держав і нових національних утворень один до одного, дії багатьох неконституційованих збройних формувань в середині держав негативно впливають на внутрішньополітичну обстановку і є головною причиною нестабільності в цих державах.

Одним із дієвих засобів забезпечення територіальної цілісності держав є створення надійної системи колективної безпеки, яка, як відомо, може бути загальною (універсальною) або регіональною.

Така система являє собою організаційну форму і комплекс узгоджених спільних заходів держав усього світу чи певного географічного району, що вживаються для запобігання та усунення загрози миру, придушення актів агресії або інших порушень миру, а також для захисту від інших зовнішніх загроз життєво важливим інтересам держав. Функціонування даної системи неможливо без відповідних правових заходів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Таким чином, територіальна цілісність проявляється в єдності території, на яку поширюється суверенітет держави. Це якісна характеристика держави. Територіальна цілісність визначається її здатністю зберегти свою територію в межах, встановлених відповідно до міжнародного права кордонів, протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам, спрямованим на зміну території держави.

SUMMARY

This article analyzes the principle of the territorial integrity of the state and revealed its theoretical and legal and international legal framework.

Збереження територіальної цілісності держав є як внутрішньодержавною, так і міжнародною проблемою. У цьому зв'язку особливої актуальності набуває наукова робота всього комплексу міжнародно-правових питань, які впливають на територіальну цілісність держав і сприяють її зміцненню.

Література

1. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Долматов И. В. Принципы правового регулирования государственной территории в Украине / И. В. Долматов ; за заг. ред. Ю. М. Оборотова // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : матеріали міжнар. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів, присвяченої пам'яті видатних вчених-юристів П. О. Недбайла, - О. В. Сурілова, В. В. Копейчикова, Одеса, 21-22 лист. 2008 р. – О. : Фенікс, 2008. – С. 343-346.
3. Лазарев В. В. Теория государства и права / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – М. : Юрайт, 2010. – 634 с.
4. «В Молдавии 20 лет проводятся депортации, по масштабам в 10 раз превосходящие сталинские» : Молдавия за неделю [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://xn--c1adwdmv>.
5. Молдавские эксперты предлагают Украине и Молдове провести обмен территориями [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.newscom.md>.
6. Нуриева И. Т. Территориальная целостность и право на самоопределение : монография / И. Т. Нуриева . – Баку : Мутарджим, 2008. – 328 с.
7. Сергунин А. А. Суверенитет: современные дискуссии в теории международных отношений /- А. А. Сергунин // Научные ведомости Белгородского государственного университета. – 2010. – Вып. 16. – (Серия «История. Политология. Экономика. Информатика»).